

7. Кодекс законів про працю УРСР від 1922 р. *ЗУ УРСР*. 1922. № 52. Ст. 751.
8. Історія держави і права Української РСР. В 2-х т. 1917–1967. Т. 1. 1917–1937 рр. Ред. колегія: В.М. Бабій (відп. ред.) та інші. Київ : «Наук. думка», 1967. 674 с.
9. Про заходи по впорядкуванню трудової дисципліни, поліпшенню практики державного соціального страхування та боротьбу із зловживаннями в цій справі: постанова РНК СРСР, ЦК ВКП(б) і ВЦРПС від 28 грудня 1938 р. *Вісті Рад депутатів трудящих УРСР*. 1939. 1 січня.
10. Solomon P.H. *Soviet Criminal Justice under Stalin*. Cambridge, 1996. 494 p.
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 585.
12. Історія держави і права Української РСР. В 2-х т. 1917-1967. Т. 2. 1937-1967 рр. Ред. колегія: В.М. Бабій (відп. ред.) та інші. Київ, «Наук. думка», 1967. 428 с.
13. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. URL: <http://www.kpu.ua/ru/page/programakpu>.
14. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 р. : за станом на 28 листопада 2019 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. (додаток до № 50).

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.37>

ЧЕКАН М.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВЧИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТИВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПРОГАЛИНИ ТА КОЛІЗІЇ

Доведена необхідність прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акту в сфері соціального захисту населення – Соціального кодексу України, який би систематизував норми різних законів України щодо соціального захисту населення, забезпечував підвищення рівня соціального захисту населення України шляхом удосконалення і систематизації соціального законодавства, гармонізував би положення національного законодавства з нормами міжнародного законодавства в досліджуваній сфері. Також з прийняттям такого кодексу будуть встановлені єдині норми, нормативи, стандарти соціального захисту. Визначена необхідність у загальну частину включити норми, що визначають понятійно-категоріальний апарат, основи правового регулювання реалізації соціального захисту та організаційно-правових форм її здійснення, принципи соціального захисту, юридичні гарантії соціального захисту права на соціальний захист; в спеціальну частину включити норми, що регулюють конкретні види та форми соціального захисту, визначають чинниками соціальних ризиків, встановлюють норми та нормативи, стандарти соціального захисту, розкривають повноваження та компетенцію суб'єктів здійснення соціального захисту – державні органи, недержавні організації, участь міжнародних суб'єктів; встановлюють гарантії судового та позасудового захисту права на соціальний захист; в особливу частину включити норми соціального захисту різних категорій осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, з урахуванням їх адміністративно-правового статусу, а також види пільг і компенсацій окремим категоріям громадян залежно від їх професійної діяльності, віку, матеріального становища, приналежності до соціально незахищеної категорії осіб тощо. Зроблено висновок, що сучасне національне законодавство, яким урегульовано питання соціального захисту, є дуже розгалуженим та не позбавлене недоліків, які викликані наявністю правових прогалин та колізій під час одночасного трактування положень законів, наприклад, щодо пенсіонерів, безробітних, дітей (окремих їх категорій), ветеранів війни, чорнобильців, осіб з інвалідністю, малозабезпечених сімей та інших категорій соціально незахищених верств населення.

Ключові слова: *судовий захист, страхування, юридичні гарантії, соціальний захист, населення.*

The necessity of adopting a single codified normative legal act in the field of social protection of the population – the Social Code of Ukraine, which would systematize the norms of different laws of Ukraine on social protection of the population, ensure the increase of the level of social protection of the population of Ukraine by improving and systematization of social legislation, harmonize the provisions of national legislation with the norms of international legislation in the field of research. Also, with the adoption of such a code, uniform norms, norms and standards of social protection will be established. The necessity is defined: to include in the general part the rules that define the conceptual and categorical apparatus, the basics of legal regulation of the implementation of social protection and organizational and legal forms of its implementation, the principles of social protection, legal guarantees of social protection of the right to social protection; to include in the special part the rules governing specific types and forms of social protection, determine the factors of social risks, establish norms and norms, standards of social protection, reveal the powers and competence of the subjects of social protection – state bodies, non-governmental organizations, participation of international entities objects; establish guarantees of judicial and extrajudicial protection of the right to social protection; to include in a special part the rules of social protection of different categories of persons – citizens of Ukraine, foreigners and stateless persons, taking into account their administrative-legal status, as well as types of benefits and compensations to certain categories of citizens depending on their professional activity, age, financial status, affiliation to socially disadvantaged categories, etc. It is concluded that the current national legislation regulating social protection is very extensive and does not negate the disadvantages caused by the presence of legal loopholes and conflicts while interpreting the provisions of the laws, for example, pensioners, the unemployed, children (some of their categories) war, Chernobyl victims, persons with disabilities, poor families and other categories of socially vulnerable population.

Key words: *judicial protection, insurance, legal guarantees, social protection, population.*

Вступ. Основним нормативно-правовим актом, який урегулює правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я, є Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [1].

Ст.1 Закону визначає, що видами соціального страхування є: у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; медичне. Відповідно, страхові випадки настають за соціальним страхуванням від нещасних випадків та за соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Таким чином, у разі настання зазначених страхових випадків застрахованій особі передбачено виплату страхових виплат.

Головним органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом, є Фонд соціального страхування України [1, ст. 4].

Постановка завдання. Метою статті є загальна характеристика законодавчих нормативно-правових актів у сфері соціального захисту та визначення наявних прогалин і колізій у зазначеній сфері.

Результати дослідження. В цілях реалізації свого права на соціальний захист застрахована особа має право на: 1) безоплатне отримання інформації про порядок витрачання страхових коштів Фонду та роз'яснення з питань соціального страхування; 2) отримання у разі настання страхового випадку матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг, передбачених цим Законом; 3) участь у розслідуванні страхового випадку, у тому числі за участі представника профспілкового органу або своєї довіреної особи; 4) послуги медичної реабілітації; 5) послуги професійної реабілітації, включаючи збереження робочого місця, навчання або перек-

валіфікацію, якщо загальна тривалість професійної реабілітації не перевищує двох років; 6) відшкодування витрат під час проходження медичної і професійної реабілітації на проїзд до місця лікування чи навчання і назад, витрат на житло та харчування, транспортування багажу, на проїзд особи, яка його супроводжує; 7) послуги соціальної реабілітації, включаючи придбання автомобіля, протезів, допомогу у веденні домашнього господарства, що надаються відповідно до законодавства; 8) оскарження дії страховика, страхувальника-роботодавця щодо надання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг; 9) судовий захист своїх прав [1, ст. 16]. Слід відзначити, що окремі права застрахована особа набуває у разі отримання статусу особи з інвалідністю. Цей статус особа набуває у результаті нещасних випадків, отриманих травм під час здійснення своєї трудової діяльності, які призвели до стійкого розладу функцій організму та до обмеження життєдіяльності особи, до необхідності в соціальній допомозі і захисті.

Також слід відзначити, що цей Закон розширює коло суб'єктів соціального захисту та визначає, що окрім фізичних осіб громадян України, право на соціальний захист мають також і іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні.

За страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг: 1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною); 2) допомога по вагітності та пологах; 3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві); 4) оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм [1, ст. 20]. Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків: 1) тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві; 2) необхідності догляду за хворою дитиною; 3) необхідності догляду за хворим членом сім'ї; 4) догляду за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною; 5) карантину, накладеного органами санітарно-епідеміологічної служби; 6) тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, низькооплачувану роботу; 7) протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства; 8) перебування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм [1, ст. 22].

Ст. 22 визначено особливості різних видів соціального захисту, що виражається в матеріальній формі, а саме: 1) допомога по тимчасовій непрацездатності по догляду за хворою дитиною віком до 14 років виплачується застрахованій особі з першого дня за період, протягом якого дитина за висновком лікаря потребує догляду, але не більш як за 14 календарних днів; 2) допомога по тимчасовій непрацездатності по догляду за хворою дитиною віком до 14 років, якщо вона потребує стаціонарного лікування, виплачується застрахованій особі з першого дня за весь час її перебування в стаціонарі разом з хворою дитиною; 3) застрахованим особам, які працюють на сезонних і тимчасових роботах, у разі здійснення догляду за хворою дитиною віком до 14 років допомога по тимчасовій непрацездатності призначається і виплачується в порядку та розмірах, передбачених абзацом четвертим частини другої цієї статті та статтею 24 цього Закону; 4) допомога по тимчасовій непрацездатності по догляду за хворим членом сім'ї (крім догляду за хворою дитиною віком до 14 років) надається застрахованій особі з першого дня, але не більш як за три календарні дні, а у виняткових випадках, з урахуванням тяжкості хвороби члена сім'ї та побутових обставин, – не більш як за сім календарних днів; 5) допомога по тимчасовій непрацездатності в разі захворювання матері або іншої особи, яка фактично здійснює догляд за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, надається застрахованій особі, яка здійснює догляд за дитиною, з першого дня за весь період захворювання в порядку та розмірах, встановлених цим Законом; 6) допомога по тимчасовій непрацездатності по догляду за хворою дитиною віком до 14 років, по догляду за хворим членом сім'ї та в разі захворювання матері або іншої особи, яка фактично здійснює догляд за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, не надається, якщо застрахована особа перебувала у цей час у щорічній (основній чи додатковій) відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням або творчій відпустці; 7) у разі тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, низькооплачувану роботу цій особі надається допомога по тимчасовій непрацездатності з першого дня за час такої роботи, але не більш як за два місяці. Ця допомога обчислюється за загальними правилами, але надається в розмірі, який разом із заробітком

за тимчасово виконувану роботу не може перевищувати суми повного заробітку до часу переведення; 8) допомога по тимчасовій непрацездатності в разі здійснення протезування за медичними показаннями в стаціонарі протезно-ортопедичного підприємства надається застрахованій особі з першого дня за весь період перебування в цьому підприємстві з урахуванням часу на проїзд до протезно-ортопедичного підприємства і назад; 9) допомога по тимчасовій непрацездатності в разі здійснення санаторно-курортного лікування надається застрахованій особі, якщо тривалість щорічної (основної та додаткової) відпустки недостатня для лікування та проїзду до санаторно-курортного закладу і назад. Застрахованій особі, яка направляється на лікування в реабілітаційне відділення санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм безпосередньо із стаціонару лікувального закладу, допомога по тимчасовій непрацездатності надається за весь час перебування у санаторно-курортному закладі (з урахуванням часу на проїзд до санаторно-курортного закладу і у зворотному напрямку) у розмірах, встановлених цим Законом; 10) допомога по тимчасовій непрацездатності застрахованій особі, яка виховує дитину з інвалідністю віком до 18 років, надається за весь період санаторно-курортного лікування дитини з інвалідністю (з урахуванням часу на проїзд до санаторно-курортного закладу і у зворотному напрямку) за наявності медичного висновку про необхідність стороннього догляду за нею [1, ст. 22].

Водночас окремі питання соціального захисту особи у випадку безробіття визначає *Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»*, яким урегульовано правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Зокрема, ст.4 цього Закону встановлює, що страхуванню на випадок безробіття підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), включаючи тих, які проходять альтернативну (невійськову) службу, цивільно-правового договору чи на інших підставах, передбачених законом, військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби) та інші особи, які проходять службу та отримують грошове забезпечення (далі – військовослужбовці), особи, які провадять незалежну професійну діяльність, фізичні особи – підприємці, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах [1, ст. 4].

Відповідно до норм цього акту соціальний захист виражається шляхом надання права на матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги. Розмір допомоги по безробіттю залежить від страхового стажу, але не менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю, встановлений правлінням Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Застрахована особа повинна щомісяця сплачувати кошти, що надходять на страхування на випадок безробіття від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Одним з суб'єктів соціального захисту є пенсіонери, які після настання певного віку повинні отримувати соціальний захист з боку держави в матеріальній формі. Принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, передбачених цим Законом, а також регулює порядок формування Накопичувального пенсійного фонду та фінансування за рахунок його коштів видатків на оплату договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам, визначені *Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»* [2].

У ст.1 *Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»* визначено, що держава гарантує кожному ветерану праці та громадянину похилого віку належний рівень життя, задоволення різноманітних життєвих потреб, подання різних видів допомоги шляхом: реалізації права на працю відповідно до професійної підготовки, трудових навичок і з урахуванням стану здоров'я; забезпечення пенсіями і допомогою; надання житла; створення умов для підтримання здоров'я і активного довголіття відповідно до сучасних досягнень науки; організації соціально-побутового обслуговування, розвитку мережі матеріально-технічної бази для стаціонарних закладів і надомних форм обслуговування громадян похилого віку, а також підготовки відповідних спеціалістів [3].

Громадяни похилого віку нарівні з іншими громадянами мають право на допомогу: у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю в період роботи та необхідністю санаторно-курортного лікування; у період професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації; державна соціальна допомога на догляд самотнім громадянам похилого віку; допомога особам, які здійснюють

догляд за самотніми громадянами похилого віку; забезпечення жилими приміщеннями; безплатна кваліфікована медична допомога в гериатричних центрах, лікарнях для громадян похилого віку та інших стаціонарних, амбулаторно-поліклінічних установах, а також вдома з урахуванням досягнень геронтології та гериатрії в порядку, встановленому законодавством України про охорону здоров'я; забезпечення протезною допомогою; соціальне обслуговування; соціальна допомога вдома і в спеціальних установах [4, ст. 22, 32–36]. Також, окрім різного роду матеріальних форм соціального захисту, громадяни похилого віку мають право на соціальний захист у формі допомоги по житлово-комунальному обслуговуванню, торговельному і побутовому обслуговуванню, соціально-культурному обслуговуванню, безплатне харчування, ритуальні послуги.

Особливості здійснення соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, визначено в положеннях *Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»*.

До числа осіб, які мають право на соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, належать: 1) учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – громадяни, які брали безпосередню участь у ліквідації аварії та її наслідків; 2) потерпілі від Чорнобильської катастрофи – громадяни, включаючи дітей, які зазнали впливу радіоактивного опромінення внаслідок Чорнобильської катастрофи; 3) громадяни, які брали безпосередню участь у ліквідації інших ядерних аварій та їх наслідків, у ядерних випробуваннях, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї, у складанні ядерних зарядів та здійсненні на них регламентних робіт; 4) громадяни, які постраждали від радіоактивного опромінення внаслідок будь-якої аварії, порушення правил експлуатації обладнання з радіоактивною речовиною, порушення правил зберігання і захоронення радіоактивних речовин, що сталося не з вини потерпілих [4].

Даним Законом держава встановила обов'язок гарантувати пільги та компенсації визначеним категоріям осіб: компенсації та пільги громадянам, віднесеним до категорії 1 (ст. 20 Закону); 2) компенсації та пільги громадянам, віднесеним до категорії 2 (ст. 21 Закону); 3) компенсації та пільги громадянам, віднесеним до категорії 3 (ст. 22 Закону); 4) пільги особам, які працювали за межами зони відчуження на роботах з особливо шкідливими умовами праці (за радіаційним фактором), пов'язаними з ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (ст. 24 Закону); 5) пільги та компенсації потерпілим дітям та їх батькам (ст. 30 Закону).

Також слід відзначити, що ст.ст. 48-60 Закону визначені різні види пенсій (державна пенсія; додаткова пенсія за шкоду, заподіяну здоров'ю, яка призначається після виникнення права на державну пенсію) та компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю, особам, які стали особами з інвалідністю внаслідок Чорнобильської катастрофи, інших ядерних аварій та випробувань, учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, інших ядерних аварій, ядерних випробувань, військових навчань із застосуванням ядерної зброї, сім'ям у зв'язку із втратою годувальника та щорічна допомога на оздоровлення зазначеним категоріям осіб [5].

Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» визначає загальні засади соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, які спрямовані на реалізацію бездомними особами і безпритульними дітьми прав і свобод, передбачених Конституцією та законодавством України, створює умови для діяльності громадських та благодійних організацій, що працюють у сфері соціального захисту населення [5].

Норми цього акту визначають, що головним суб'єктом, який повинен здійснювати соціальний захист, є держава, однак, проаналізувавши положення Закону, зазначимо, що основним суб'єктом є місцеві органи влади та більшою мірою органи місцевого самоврядування. Так, в умовах децентралізації даний розподіл, звісно, є логічним, втім вбачається прогалиною те, що в Законі не визначено повноваження та компетенцію інших суб'єктів публічної адміністрації, які повинні забезпечувати основи соціальної захищеності населення.

Більшу деталізацію та визначення особливостей соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування здійснено в *Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»*. Зокрема, цим Законом визначено правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, і він є складовою частиною законодавства про охорону дитинства [6].

Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначено, що соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію

конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [7]. Даним актом встановлені юридичні гарантії їх соціального захисту; заборони та обмеження, що виникають у зв'язку з наявним у них статусу; урегульовано питання виплат військовослужбовцям матеріального і грошового забезпечення; особливості соціального захисту пенсіонерів та осіб з інвалідністю з числа військовослужбовців; пенсійне забезпечення військовослужбовців тощо.

Окремі питання соціального захисту військовослужбовців визначені в *Законі України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»* [8].

Норми *Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»* визначають правовий статус ветеранів війни, забезпечують створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяють формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них [9]. А також встановлюють пільги та юридичні гарантії їх соціального захисту для таких категорій, як: 1) учасники бойових дій та особи, прирівняні до них; 2) особи з інвалідністю внаслідок війни; 3) учасники війни; 4) особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; 5) постраждалі учасники Революції Гідності.

Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначено основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні і гарантовано їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями й інтересами [10].

Соціальний захист осіб з інвалідністю є складником діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду.

Пільги особам з інвалідністю надаються на підставі посвідчення, яке підтверджує відповідний статус, пенсійного посвідчення чи посвідчення, що підтверджує призначення соціальної допомоги відповідно до законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [11], «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» [12], в яких зазначено групу та причину інвалідності (для повнолітніх осіб), категорію «дитина з інвалідністю» (для дітей), а також у відповідних випадках вказано їх основні нозологічні форми захворювань (по зору, слуху та з ураженням опорно-рухового апарату). Особам з інвалідністю, які не мають права на пенсію чи соціальну допомогу відповідно до законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», пільги надаються на підставі довідки, що безоплатно видається структурними підрозділами соціального захисту населення районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчими органами міських рад за місцем проживання, в якій зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, група та причина інвалідності, а також у відповідних випадках – основні нозологічні форми захворювань (по зору, слуху та з ураженням опорно-рухового апарату) [11, ст. 4].

Однак норми цього Закону не позбавлені недоліків, а деякі з них взагалі є «мертвими».

Для прикладу сьогодні ускладнено реалізацію особами з інвалідністю права на самостійний спосіб життя, адже часто житло, у якому проживає маломобільна особа з інвалідністю, не пристосовано до її потреб. Водночас органи місцевого самоврядування, у супереччя законодавчим вимогам, не здійснюють заходи із забезпечення фізичної доступності такого житлового приміщення для його мешканця, у тому числі через відсутність необхідних для цього фінансових ресурсів. Не практикується й заміна житлової площі. Процедури з підготовки документації на перепланування житлового приміщення є надто складними.

Причина цьому – наявність у зазначеному Законі України непрацюючої норми. Так, ч. 3 ст. 30 Закону передбачає, що якщо житло особи неможливо обладнати та пристосувати відповідно до індивідуальної програми реабілітації, може провадитися заміна жилої площі. Слід відзначити, що сьогодні реальний механізм її реалізації відсутній, а прецедентів з заміною житла немає. Не

дивлячись на те, що абз. 8 п. 7 Указу Президента України «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» надано указівку щодо удосконалення порядку надання особам з інвалідністю пристосованого житла, передбачивши, зокрема, механізм заміни житла в разі його невідповідності вимогам безперешкодного доступу та неможливості пристосування до потреб осіб з інвалідністю [13]. Водночас постанова Ради Міністрів Української РСР від 31 січня 1986 р. № 31 «Про затвердження Правил обміну жилих приміщень в Українській РСР» окресленої проблеми не вирішує, оскільки є вкрай застарілою.

Вищезазначене зумовлює ситуацію, за якої досі поширеною є практика інституалізації осіб з інвалідністю.

Водночас слід відзначити, що проаналізувавши положення цих актів, можемо констатувати, що до категорій осіб, які потребують соціального захисту, належить величезна їх кількість. Причому залежно від певних особливостей, якими вони наділені, всі особи можуть бути скооперовані в окремі види. Разом з тим слід відзначити, що сьогодні чисельність осіб, які потребують соціального захисту, є настільки великою, що це негативне явище призводить до неспроможності державних фондів фінансувати їх у повному обсязі. Так, Міністерство соціальної політики повідомляє, що в цілому на виплати всіх державних соціальних допомоги, пільг, компенсацій і преференцій у держбюджеті на 2018 рік було закладено близько 30–33 млрд грн, але якщо розрахувати всю кількість пільг, яка існує в нинішньому законодавстві, то, за оцінкою експертів, для їх обслуговування необхідна сума, яка співрозмірна сумі приблизно половини державного бюджету – майже 120–140 млрд гривень. Тобто має місце збільшення зобов'язань за пільгами без наявності відповідних джерел їх фінансування. Відзначимо, що в Законі України «Про Державний бюджет на 2019 рік» [14] передбачено, що Міжнародний банк реконструкції та розвитку виділить Україні 300 000 дол. США на модернізацію системи соціальної підтримки населення України в рамках спільного міжнародного проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України».

Окрім того, поряд з вищезазначеними нормативно-правовими актами існують також і інші закони України, які урегульовують окремі питання соціального захисту, зокрема, закони України «Про соціальні послуги» [15], «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [15], «Про охорону дитинства» [17], «Про житловий фонд соціального призначення» [18], «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [19], «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [20], «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [21] тощо.

Висновки. Разом з тим, підсумовуючи вищевикладене, відзначимо, що сучасне національне законодавство, яким урегульовано питання соціального захисту, є дуже розгалуженим та не позбавлене недоліків, які викликані наявністю правових прогалин та колізій під час одночасного трактування положень законів, наприклад, щодо пенсіонерів, безробітних, дітей (окремих їх категорій), ветеранів війни, чорнобильців, осіб з інвалідністю, малозабезпечених сімей та інших категорій соціально незахищених верств населення.

Саме тому вважаємо за необхідне вести мову про необхідність прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акту в сфері соціального захисту населення – *Соціального кодексу України*, який би систематизував норми різних законів України щодо соціального захисту населення, забезпечував підвищення рівня соціального захисту населення України шляхом удосконалення і систематизації соціального законодавства, гармонізував би положення національного законодавства з нормами міжнародного законодавства в досліджуваній сфері. Також з прийняттям такого кодексу будуть встановлені єдині норми, нормативи, стандарти соціального захисту.

Структурно пропонуємо цей кодекс поділити на три частини: 1. Загальна частина; 2. Спеціальна частина; 3. Особлива частина.

У *загальну частину* включені норми, що визначають понятійно-категоріальний апарат, основи правового регулювання реалізації соціального захисту та організаційно-правових форм її здійснення, принципи соціального захисту, юридичні гарантії соціального захисту права на соціальний захист.

Спеціальна частина складається з норм, що регулюють конкретні види та форми соціального захисту, визначають чинники соціальних ризиків, встановлюють норми та нормативи, стандарти соціального захисту, розкривають повноваження та компетенцію суб'єктів здійснення соціального захисту – державні органи, недержавні організації, участь міжнародних суб'єктів; встановлюють гарантії судового та позасудового захисту права на соціальний захист.

Особлива частина охоплює особливості соціального захисту різних категорій осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, з урахуванням їх адміністративно-правового статусу, а також види пільг і компенсацій окремим категоріям громадян залежно від їх професійної діяльності, віку, матеріального становища, приналежності до соціально незахищеної категорії осіб тощо.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. Ст. 403.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 49-51. Ст. 376.
3. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16 грудня 1993 року № 3721-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 4. Ст. 18.
4. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 року № 796-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 16. Ст.200.
5. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.
6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.
8. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квітня 1992 року № 2262-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.
9. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 21. Ст. 252.
11. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю : Закон України від 16 листопада 2000 року № 2109-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 1. Ст. 2.
12. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю : Закон України від 18 травня 2004 року № 1727-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 33-34. Ст. 404.
13. Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю: затв. Указом Президента України від 13 грудня 2016 року.
14. Про Державний бюджет на 2019 рік: Закон України від 23 листопада 2018 року № 2629-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 50. Ст. 400.
15. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
16. Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17 березня 2011 року № 3160-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 380.
17. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
18. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12 січня 2006 року № 3334-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 19-20. Ст. 159.
19. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року № 1382-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
20. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 1. Ст. 1.
21. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 8 липня 2011 року № 3668-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 12-13. Ст. 82.